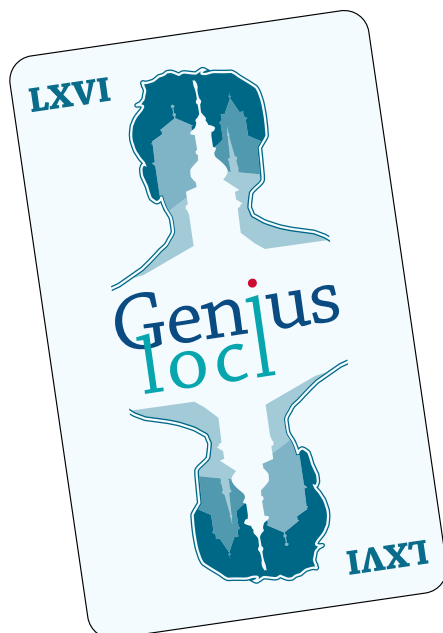

Přednášky ve Spořitelně

Podobně jako v minulých letech jsem si vymezil pobyt i na letošní Šrámkově Sobotce určitým programovým segmentem a podobně jako minule jím byly především ranní přednášky v sále Spořitelny, pravidelně od deváté hodiny ranní a tentokrát koncipované jako určité průměty či kroužení kolem letošního tématu festivalu, jímž byl *genius loci* Sobotky / Šrámkovy Sobotky. A svou podstatou univerzitní extenze, jak je charakterizoval v úvodu Mgr. Jan Bílek, jeden ze tří těch, pod jejichž taktovkou se každé ráno otevíral prostor přednášky s kulisou plakátu letošního festivalu s obrysy hlavy jeho ikony, básníka Fráni Šrámka, do nichž byly vepsány tři ikony architektonické, a vyjadřoval tak trojím způsobem (kromě tohoto ještě zrcadlením jako na listu karetní hry) vazbu města a festivalu, směřovala tato setkání s přednášejícími snad nejpřímočařeji k postižení tohoto tématu, vymyšleného zároveň jako pendant k tématu času, pojednaného v jednom z minulých ročníků Šrámkovy Sobotky (v 62. ročníku, 2018).

Když teď zpětně píšu komentář, sleduji, že – podobně jako když jsem se vnořoval cestou od Jičína pokaždé po silnici dolů do města s dominantami

Humprechtu a chrámu sv. Maří Magdaleny (a s horizontem Bezdězu a dalších kopců) a vnímal tento opakovaný rituál jako „vnějšek a vnitřek“ místa, tedy městečka v krajině, coby právě aspekt *genia loci* tohoto místa – se chytám do pasti pojmenování, z níž se ovšem okamžitě vyvlékám jakožto ten, pro koho je toto místo po řadu desetiletí důvěrně známé: Totiž když budete v *googlu* hledat pojem „spořitelna v Sobotce“, najde vám vyhledavač (na adrese NPU, Památkový katalog) pod tímto pojmem „budovu městské spořitelny“ z roku 1935 podle návrhu J. Freiwalda), kde sídlí dnes Městský úřad (Boleslavská 440, a také se tu, zvláště u nedalekého Parmiggianiho skulptury *Domu pod pŭlměsícem* s ikonickým průhledem na Humprecht, konají některé kulturní pořady), tedy budovu „bývalé“ spořitelny, zatímco budova, kde sídlí *dnešní* Česká spořitelna (Jičínská 420), je stavbou rovněž pozoruhodné meziválečné architektury (z roku 1929), původně „okresní záložny hospodářské“. Obě budovy jsou na webové prezentaci Sobotky (složka architektury 20. století) pěkně pod sebou – a účastník Šrámkovy Sobotky samozřejmě nepochybuje, kam vlastně má jít, protože se nachází v důvěrném *vnitřním* prostoru festivalu.

Zdánlivě jsem tak trochu utekl od tématu, ale byl to záměr. V pěti svým ústředním významem na sebe navazujících přednáškách, které ovšem nechci příliš podrobně komentovat (už vzhledem k rozsahu textu, jakkoli by si to přitom ale zasloužily), právě takto jednotliví přednášející – PhDr. Miroslav Joukl, Ph.D. (po), Mgr. Eva Chodějovská, Ph.D. (út), doc. Mgr. Erik Gilk, Ph.D. (st), doc. PhDr. Zbyněk Fišer, Ph.D. (čt) a PhDr. Martina Ptáčnicková, Ph.D. (pá) – s reflexí předpolí vlastního tématu, tedy ve formátu vědeckého či univerzitního diskursu, předávali významové struktury oněch úhlů pohledů, které přinášejí perspektivy jejich vymezování. Za sebe musím říci, že mě osobně nesmírně potěšil onen viditelný posun od někdejšího „přírodo-

vědného chápání“ světa (jak to i bylo dokonce ve dvou přednáškách explicitně uvedeno) k onomu fenomenologickému přístupu, jenž mně osobně otevřel kdysi možnost myšlenkového uchopení světa – ještě ve zmíněných přednáškách o čase jsme mohli sledovat (samozřejmě, že je rovněž v našem vnímání světa podstatný) právě ten „měřitelný“, objektivizovaný, nikoli přírodní, ale přírodovědný způsob deskripce tématu (vzpomínám na motiv hodin přenášejících postilionem z místa na místo a přenášejících čas v přednášce prof. Milana Hlavačky).

Miroslav Joukl sledoval široký rámec, jakým se svět otevírá filosofii, především proměnu konceptu, v němž hraje ústřední roli oikoc (domov, dům, krb, odtud starost o krb a domov, ekonomie, ekologie, ekumenie), tedy jeho uchopení „zdola“ (na rozdíl od onoho egyptského „shora“), údiv a otázky jako cosi zásadního (též v interpretaci J. Patočky, a poté se zaměřil na první výraz v názvu jeho přednášky (*Epifanie místa: genius loci a horizonty domova*), poukázal na souvislost slova *epi-fanie* se slovem *fenomén* (A odtud pak k fenomenologii, ukazování se či vyzařování bytí ve tváři, jak to nalezneme u E. Levinase, dohledávám si ještě jinde: „*Způsobu, jak se představuje Druhý a jak přesahuje moji představu Druhého, říkáme Tvář.*“ Propojuje se mi to ještě s prezentováním tématu ve výtvárném umění: *Faces*, Rudolfinum Praha, 2012, *Faciality / Tvářnost*, Olomouc, Krakov, Zagreb aj.). Odvolal se ale také k Aristotelovi a jeho systemizaci věd/ vědění (teorie – pravda, praxe – chování, poezie – krása), a pak zpět k místu jako fenoménu společného sdílení (Heidegger „pobyt“) a posunu u Patočky, jenž

myšlení v tomto ohledu posunul k „pohybu“ (a opakuji si z někdejší četby: místo, odkud vnímám svět a horizont, k němuž se upínám, a s tím pro mě celá řada dalších konkrétních motivů, např. anglický fotograf a „chodící umělec“ Hamish Fulton, někdejší máchovské koncepty Jaroslava Anděla etc.). A motiv *přijetí*, podstatný v lidském údělu a spojený s místem pobytu.

Také Eva Chodějovská hned v úvodu poukázala ke dvojímu konstruktivnímu vnímání světa, tomu, který je koncipován jako odhalování přírodních zákonitostí (přírodovědný, příp. „postmarxistický“), a tomu, který se vztahuje k přirozenému (žitému) světu, k němuž poukázala fenomenologie, Husserl, Heidegger, Patočka..., a který se dnes promítá do celé řady vědních disciplín (např. sociální geografie). Připomněla (i rodinná tradice historiků zarezonovala) knihu Václava Durycha z roku 1886, ale pak především konference *Tvář naší země* z 90. let či knihy Václava Cílka, které rovněž pojmenovávají krajinu jako základ *identity* (rozvrstvila pak významy územní, institucionální či symbolické) a pojednala participaci pojmů region, ikona a dalších, přičemž sledovala, jak a čím mohou jednotlivé přírodní či kulturní objekty být také třeba pro fotografy, redaktory nebo ty, kteří tvoří logo (označované dříve jako emblém, tedy grafickou značku) krajiny obrazem/znakem, záležitostí vyšší než jen regionální konsensus. Z tohoto hlediska srovnávala historička a archivářka při otázce, co představuje historickou paměť místa, existenciální vazbu, domov/bezpečí v případě Sobotky Trosky, Kost, Humprecht či Semtínskou lípu.

I vzhledem k tomu, že Eva Chodějovská bydlí v Jičíně (několik ulic od té, kde pobývám já), probleskovala mi v mysli opakovaně určitá podobnost

Jičína a Sobotky, když přijíždíme „shora“ k městu a s určitým rozehvěním očekáváme onen okamžik objevení/zjevení se příznačné dominanty stvrzující se, že se blížíme k domovu – v případě Sobotky je to, jak řečeno, Humprecht (či kostel sv. Maří Magdaleny), v případě Jičína Valdická brána (jak bylo i explicitně řečeno), ale také Zebín. Mám rád tyto chvíle, kdy se zrcadlí řeč o něčem s věcí samou, mohl bych uvést několik takových pro mě zážitků a souznění z jiných příležitostí.

Neměl bych ale ještě opomenout zmínit skutečnost, že doc. Irena Vaňková, která se významným způsobem podílí na dramaturgii a realizaci soboteckého festivalu (také některé přednášky uváděla), zajistila v sobotecké knihovně zápujčku titulů knih, které nechala kolovat v publiku: Christian Norberg-Schulz: *Genius loci, Krajina, místo, architektura* (Odeon, 1994), J. Šípek, *Úvod do geopsychologie* (2001, ISV – Institut sociálních věcí), David Krámský (ed.), *Kognitivní věda dnes a zítra* (Nakladatelství Bor, 2009). Tak určitě stojí za to přechíst.

Třetí přednášející, Erik Gilk, se přemístil z vnímaného světa do světa ztvárněného v literatuře a soustředil se přitom na *obraz maloměsta v moderní české próze*. Bohemista University Palackého v Olomouci se zabýval Karlem Poláčkem a Ladislavem Fuksem, prvním z nich věnoval pozornost právě jako spisovateli, u nějž představuje maloměsto centrální prostředí jeho díla. Zatímco v literatuře 19. století jsou dějištěm českých literárních děl velkoměsto a venkov (coby opozice, nicméně třeba u Nerudy nalézáme spíše jednotlivá „města“ Prahy než Prahu jako metropoli), ve století 20. maloměsto zaujímá významné místo v literatuře – také proto, že řada spisovatelů z malého města po-

chází (Jaroslav Havlíček, Jarmila Glazarová, Jan Drda, Václav Řezáč, Egon Hostovský aj.).

Gilk analyzoval *chronotop* maloměsta na pozadí literárněvědné koncepce M. M. Bachtina, jenž s termínem *chronotop* přišel, s jeho charakteristikami stereotypu místa, kde „se nic neděje“, s typickým místem promenády (třeba Havlíčkovy *Petrolejové lampy*) a poukazem na další práce autorů jako jsou ty, jejichž autorem jsou J. M. Lotman (sémiotické aspekty, událost jako překročení hranice), Mircea Eliade (studie *Posvátné a profánní*, protiklad *kosmos vs. chaos*) či Zdeněk Hrbata (studie *Prostory, místa a jejich konfigurace v literárním díle* ve sborníku *Na cestě ke smyslu*), jenž v rozlišení okresního a provinčního města, městečka či městyse „jako na dlani“ navazuje na předchozí řečené.

Zmíněno bylo tak či onak vyhraněné negativní vnímání maloměsta, položil jsem si nicméně otázku, zda v německé literatuře tento moment nebyl vnímán daleko ostřeji a agresivněji (H. Mann, *Malé město*, „Spießbürger“, tj. *šosáci*, ve výtv. umění George Grosz, tj. vliv expresionismu) a u nás (v kontextu posledních desetiletí) naopak nezačíná být výraznější akcent – vedle sentimentality a idyličnosti – na nostalgii takovýchto místo. Erik Gilk potvrdil, že tento moment nalézá již u Jaroslava Havlíčka.

Zbyněk Fišer je brněnský literární teoretik, ale také básník a výtvarný kritik. Čtěl jsem původně zůstat i odpoledne na jeho autorské čtení v Zahradě Šrámkova domu, ale prudké ochlazení počasí (nebyl jsem na něj žel připraven) mi udělalo čáru přes rozpočet a učinilo příkrý řez vymezení/omezení mého pobytu v Sobotce (alespoň pro tento den) právě jen na přednášku. Linie přednášek se

v tuto chvíli zužuje (a obsahově rozšiřuje zase jiným směrem) soustředěním přednášejícího na téma jediného autora formulací *Neviditelná města Jiřího Kratochvila*. Zbyněk Fišer nepoužil ve své přednášce pro charakteristiku Kratochvilova díla výraz *postmoderní* (iLiteratura, Wikipedie, čtenáři na databazeknih.cz), poměrně obvyklý při jeho interpretaci, prvky jako zcizující efekt, prolínání reálného a fantaskního, metatextové prostředky atd., soustředil je ale vlastně již ve východisku výkladu do deskripce postav jako nestandardních, ovládajících psychosomatiku či telekinetické a magické síly, telepatii či vnímání z oblasti zvířecí říše či vnímání prenatalní, schopnost cestovat časem, což na druhé straně souvisí s hledáním identity.

K těm výše zmíněným momentům se pak dostává Fišer v komentářích k některým Kratochvilovým dílům, jako je jeho prvotina *Medvědí román* či *Uprostřed nocí zpěv* (patřily by tam mimo jiné též třeba *Brněnské povídky*), zdůrazňuje spisovatelův vztah k Brnu, které se v textu objevuje v názvech ulic jako je Františkánská, nicméně v lomení reálného a fiktivního, v reálu neexistujícího. Dochází tak k jistému dvojení, které spisovatel ještě komplikuje tematizací samotného psaní. V jedné části se Fišer podrobněji zaměřil na povídku *Šlépěj 3* ze souboru *Má láska, postmoderno*, kdy jsem okamžitě zbystril mysl s vědomím toho, co přednášející, který svůj komentář bohatě dokládá ukázkami z Kratochvilových děl, později právě v příslušném textu potvrdil, že totiž ta „trojka“ poukazuje k předchozím dvěma ikonickým Čapkovým povídkám právě

s názvem *Šlépěj*, ale odlišnou ontologií motivu, na nějž pak Kratochvil navazuje svým pohledem. Jen jsem si nemohl vzpomenout, v kteréže to studii jsem se, tenkrát coby student právě o tomto posunu vidění světa ve dvou povídkách téhož názvu, dočetl (tuším z šedesátých či sedmdesátých let). A v návaznosti na to jsem si položil otázku, zda Kratochvil s tímto textem pracoval nebo vycházel ze čtení originálu (v ukázce dokonce spisovatel sám cituje vydání obou Čapkových povídek). V každém případě Zbyněk Fišer ozřejmil, jak je u Kratochvila magický génius loci provázán se sebereflexí, kladoucí si otázky po vlastní identitě.

Poslední, páteční vystoupení se ze světa literatury zase vrátilo do světa kolem nás z metropole moravské do metropole české. *Martina Ptáčnicková* v přednášce *Genius loci města Prahy a uliční názvosloví*, uzavírající celý dopolední přednáškový cyklus, přistoupila k tématu z pohledu onomastiky a svoje pojednání o *urbanonymech* (vlastně přesnější ekvivalent českého termínu *uliční názvosloví*, lépe názvů *městských veřejných prostranství*, protože se nejedná jen o ulice, ale i náměstí či třeba nábřeží) rozdělila do tří částí, tedy oficiální (úředně schválená) pojmenování, jeden konkrétní pražský příklad

a nakonec jména neúřední, „při jejichž tvoření se nezřídka uplatnil humor a bezmezná fantazie pojmenovatelů“ (anotace přednášky v programové brožuře).

Pozorně jsem poslouchal onu střední část, která se věnovala proměnám jména *náměstí Jana Palacha* už vzhledem k tomu, že jsem byl (v souvislosti se studiím na mé alma mater) „u toho“, když se tenkrát ještě oficiální náměstí Krasnoarmějců přejmenovávalo, ještě spontánně, podle chlapce, jenž na Filosofické fakultě studoval a jehož pohřební průvod kolem této budovy o několik dní později procházel. Při výkladu jsem si vzpomněl, že jeden z původních názvů náměstí, Rejdiště, je dodnes zachován v adrese Pražské konzervatoře (Na Rejdišti) z druhé strany Rudolfiny. A to mi jen potvrzuje, jak „silné“ je téma (nejen) pražských ulic z hlediska identity místa, génia loci, historické paměti a aktuálního politického kontextu, což vše Martina Ptáčnicková ozřejmila, a jaké množství dalších rovin je možné do tématu promítnout, včetně až urputně přežívající tradice či aliterací v změněných názvech (v Jičíně máme do náměstí vedoucí Palackého ulici, které ale nikdo neřekne jinak než někdejší názvem Panská). Dotazů, připomínek a nejrůznějších poznámek bylo – právě z těchto důvodů – nejvíce ze všech dopolední. A možná i proto (prvotním impulsem ovšem byly ony neoficiální názvy) byli všichni až neakademicky rozjařeni – pěkný závěr pro mě, i s vědomím, že ostatní účastníci mají ještě další, závěrečný program před sebou.

Jan K. Čeliš

Záznam přednášek je volně k dispozici na Youtube kanále festivalu:
<https://www.youtube.com/sramkovka>

(pozn. redakce)

